

1. julij 1991 – spet svobodni

Zastava in lipa

Dan suverenosti je, 25. oktober 2020, ko po sprehodu po vasi zapisujem spomine na leta in dni osamosvajanja. V vasi samo na naši hiši danes vihra slovenska zastava.

25. oktober 1991. Spominjam se pričakovanj, pa tudi bojazni, bo šlo vse tako, kot je bilo načrtovano. Umik Jugoslovanske ljudske armade (JLA) iz Slovenije, brez nevšečnosti, po dogovoru. Šlo je. Tako kot 1. julija 1991, ko so se ob pol štirih popoldne začeli umikati zvezni miličniki in pripadniki JLA z mednarodnega cestnega mejnega prehoda Hrušica. Tako se je uresničil Dogovor o umiku, sklenjen dobrih štirinajst ur pred tem v prostorih jeseniške občine, katerega sodepisnica sem bila.

Na podstrešju stavbe na Hrušici 70 sva 1. julija s tedanjim komandirjem Postaje milice Jesenice Ludvikom Zupančičem, tudi enim od podpisnikov Dogovora o umiku pripadnikov JLA in zvezne milice iz takratne občine Jesenice, spremljala umik. Bilo je napeto. Še danes, ko se peljem mimo te hiše, se spomnim tistih napetih ur čakanj. Bo šlo vse tako, kot smo se dogovorili?

Ludvik Zupančič je bil tudi prvi, ki me je 1. junija 1990, ko sem začela z delom kot predsednica Izvršnega sveta Skupščine občine Jesenice, poklical. Tega dne me je poklical tudi Bojan Šuligoj, komandant Občinskega štaba Teritorialne obrambe (TO) Jesenice, eden izmed komandantov 16 občinskih štabov TO, ki sredi maja niso oddali orožja TO pod nadzor JLA. Tako simbolično smo začeli sodelovati »trije stebri« obrambe samostojnosti Slovenije: civilna-občinska oblast, miličniki in teritorialci ter prispevali vsak svoj delček v obdobju osamosvajanja Slovenije. Ne presojam, kdo je bolj zaslužen, kdo je storil več. Če ne bi sodelovali in si zaupali, kljub različnosti, nam ne bi uspelo.

Zdravstveni dom Jesenice. Prvo nadstropje, vezni trakt. Sedaj so tam zdravniške ordinacije. Leta 1991 je bil tam sedež Izvršnega sveta in Skupščine občine Jesenice. Lipa pod »mojim« oknom, pisarno predsednice izvršnega sveta in sejna soba poleg. Na drugi strani soba Staneta, sekretarja izvršnega sveta, vmes pisarna tajnice Mojce. Lipo smo zasadili leta 1990. V tridesetih letih je zrasla

čez stavbo. Poleti 2020 sem predlagala direktorju zdravstvenega doma, da bi posadili še eno. V spomin na nepozabne dneve osamosvajanja Slovenije, na leti 1990 in 1991. Upam, da bo uspelo tudi leta 2021.

Leto 1989

Moji spomini na osamosvajanje Slovenije segajo že v leta pred osamosvojitveno vojno, v leti 1989 in 1990. Septembra 1989 je tedanja slovenska skupščina sprejela temeljne zakone, ki so tlakovali pot v samostojnost Slovenije. Tedaj sem bila delegatka v republiškem zboru združenega dela. Tako smo 27. septembra 1989 malo po 19. uri tudi prvič zapeli »Zdravljico«. Kadarkoli jo slišim, se spominjam tistega navdušenja, zanesenosti in upanja. Tedaj smo sprejeli 81 amandmajev k slovenski ustavi. To so bili trdni pravni temelji za poznejša dejanja osamosvajanja.

Sodelovala sem v razpravi o predlogu amandmajev k ustavi ter med drugim opozorila na pravico do samoodločbe, ekonomske suverenosti in uporabe slovenskega jezika. Po razpravi so mi ploskali, ko sem jasno povedala, da ne dovolim nikomur, najmanj pa tistim, ki so s tanki izsilili sprejem amandmajev na Kosovu, da mi v mojem, slovenskem parlamentu žugajo in grozijo, kaj naj mislim in kako naj mislim, zlasti pa, v kakšnem jeziku naj govorim. »Slovenski jezik je včasih nekam okoren in trd, a to je moj jezik, jezik mojih prednikov in jezik mojih otrok.« In da je spoštovanje sočloveka tudi spoštovanje njegove kulture in jezika. Malo pred osmo zvečer sva z Almo Bernik, tudi delegatko v zboru, odhajali iz republiške skupščine. Deževalo je. Pred skupščino in Maximarketom so naju ljudje s ploskanjem in vzklikanjem pozdravljali. Ko sva se z avtom odpravljali proti Jesenicam, sva zaslišali: »Bravo, dajmo Jesenice.« Naslednji dan so me v službi, v Strokovni službi samoupravnih interesnih skupnosti občine Jesenice, pričakali s čudovito rdečo gerbero.

Lipa. Foto: Rina Klinar.

Leto 1990

Zadnjega maja so me izvolili za predsednico izvršnega sveta. Zanimivo je, da me nikoli niso razrešili, četudi od sredine leta 1994 tega dela nisem več opravljala. Ob koncu tega leta pa je tako prišlo do reorganizacije občine (izvršnega sveta ni bilo več) in tudi delitve. Najprej je leta 1995 nastala občina Kranjska Gora, leta 1999 pa je z delom začela še občina Žirovnica. Tako se je matična občina Jesenice znova zmanjšala.

Občina Jesenice

Leta 1991 se je tedanja občina Jesenice raztezala od Rateč do Rodin, v njej je bilo 32.500 stalno in 3.500 začasno prijavljenih prebivalcev. Od vseh petih občin na Gorenjskem smo imeli največ mejnih prehodov in karavl (stražnic). Ko se je začela osamosvojitvena vojna, je bilo na Gorenjskem enajst karavl, sedem mednarodnih mejnih prehodov, pet vojašnic in dve letališči, gospodarska situacija se je slabšala, še posebej v občini Jesenice je bila najbolj grozeča brezposelnost, med prebivalci pa tudi četrtnina prebivalcev drugih narodov in narodnosti. V občini so bili štirje mednarodni mejni prehodi. Eden od njih je bil mednarodni železniški mejni prehod Jesenice, ki so ga uporabljali za prehod v Avstrijo skozi železniški predor Karavanke na Hrušici.

Niti Jugoslovanska ljudska armada (JLA) niti zvezni miličniki ga niso zasedli in je bil vseskozi odprt. V občini Jesenice so bile karavle: Moste, Javorniški Rovt, Planina pod Golico, Belca, Koren, Tromeja in Slatina.

Cestni mejni prehodi so bili v Ratečah, na Korenskem sedlu in predor Karavanke na Hrušici. Ti so bili zasedeni od 27. junija do 1. julija. »Cestni predor Karavanke so za promet odprli spet 4. julija 1991. Že ob otvoritvi 1. junija 1991 je bilo čutiti napetost. Bila sem tam, ob varnostnikih, ki so spremljali člane tedanjega republiškega izvršnega sveta. Iz njihovih pogovorov je bilo čutiti zaskrbljenost.« Cestna mejna prehoda v Ratečah in na Korenskem sedlu so zasedli pripadniki JLA, ne pa tudi zvezni miličniki. Na prehod so se teritorialci in miličniki vrnili 1. julija. Tudi spominska obeležja na vseh teh mejnih prehodih spominjajo na tiste dni. In vsako leto se zberemo tam, veterani iz Združenja Sever ter območnega veteranskega združenja Zgornja Gorenjska.

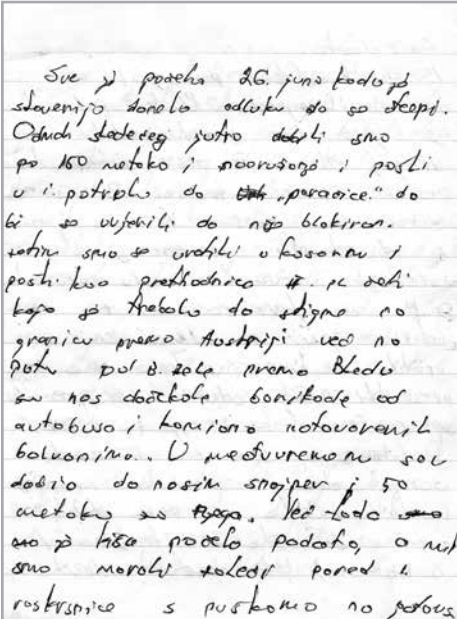
1991

27. junija 1991 sva se z Andrejem Černetom zjutraj peljala proti Škofji Loki, on na srečanje predstojnikov geodetskih uprav, jaz na srečanje predsednikov izvršnih svetov. A naju je zaustavila barikada v predoru Ljubno za mostom na Peračici. Morala sva nazaj na Jesenice.

Iz dnevnika neznanega vojaka JLA z Bohinjske Bele (prevod iz srbsčine):

»Vse se je začelo 26. junija, ko je Slovenija sprejela odločitev, da se odcepi. Takoj naslednje jutro smo dobili po 150 kosov streliva in oboroženi šli v tako imenovano izvidnico do 'Peračice', da bi se prepričali, da ni blokiran (predor, op. av.). Zatem smo se vrnili v vojašnico in šli kot predhodnica planinski brigadi, ki naj bi prišla na mejo proti Avstriji. Že na poti od Bohinjske Bele proti Bledu so nas pričakale barikade avtobusa in kamionov, natovorjenih s hlodovino. Medtem sem dobil snajper in 50 kosov streliva. Že tedaj je začel padati dež ...«

Bili so dnevi pravih preizkušenj. To vedo tisti, ki so bili na Brniku, v Ratečah, na Belem polju ... Za teritorialce, ki so večinoma čez noč postali vojaki z orožjem, včeraj na delu, danes z orožjem ob barikadah. Predstavljajte si, kako hitro je bilo treba narediti preskok. Za miličnike je bilo morda nekaj lažje, a so morali okrepiti svoje delovanje, dopolnjeni z rezervisti, dan in noč. Tudi za civilno oblast je bila to prava preizkušnja, za občinsko skupščino, izvršni svet, krajevne skupnosti, številna podjetja, radioamaterje, lovce, gasilce ... Vsak s svojimi nalogami. A prepričani, da mora vsak storiti, kar lahko in mora. In nam je uspelo. Skupaj, s sodelovanjem, zaupanjem, spoštovanjem. Četudi ni šlo vse lahko, so prav sodelovanje, zaupanje, razsodnost in pogum tisto, na kar smo lahko ponosni. Nismo se spraševali, v kateri stranki je kdo, vedeli smo, kaj moramo storiti. Lahko pa bi bilo tudi drugače, saj je bilo že pred začetkom osamosvojitvene vojne na Jesenicah napeto. V soboto, 22. junija 1991, so na Gorenjsko prišli pripadniki Marojevičeve Stranke za enakopravnost občanov. Na jeseniškem trgu pred gimnazijo je bilo več radovednežev kot njihovih pristašev. Pohod po ulicah, pravo zborovanje v dvorani občinske skupščine in končno, odhod s

Sve je počelo 26. juna ko smo slovensko dobili odločbo da se odcepi. Odhodi naslednjega jutro dobili smo po 150 metkov in snajperja i postli v i. potrobu da ~~ni~~ "Peračice" da bi se uverili da ni blokiran. Zatem smo se vrnili v vojašnico i postli kao predhodnica it. se zeli koga se trebalo da shigne na granicu preko Avstriji ved na potu pol B. zale preko Bledu so nas dočekale barikade od avtobusa i kamiona natovorjenih hlodovima. U međuvremenu sem dobio da nosim snajper i 50 metaka sa traga. Već tada smo se na hri počelo padati a mi smo morali zadržati porodi i nastaviti s putovanjem na potu.

Dnevnik neznanega vojaka z Bohinjske Bele, odlomek. Hrani: Rina Klinar.

Hrušice, čeprav brez groženj ni šlo. Še nikoli ni bilo ob meni toliko oboroženih miličnikov.

V nedeljo, 23. junija 1991, sem zjutraj poklicala direktorja Železarne Jesenice Borisa Breganta, ki se je s predsednikom Republiškega komiteja za varstvo okolja in urejanje prostora Miho Jazbinškom ter sodelavci pogovarjal o rešitvi problema, kaj storiti s tovorom s posebnimi odpadki na haldi¹ sredi Jesenic. S predsednikom občinske skupščine dr. Božidarjem Brudarjem sva se jim ob devetih pridružila. Tovor s posebnimi odpadki so v noči z 22. na 23. junij pripeljali v občino Jesenice. Tam je ostal ves čas vojne oziroma agresije. 27. junija so jeseniški poklicni gasilci začeli z dežurstvom na haldi. Poleg poklicnih gasilcev so dežurali tudi prostovoljni gasilci v gasilskih društvih v Kranjski Gori, na Jesenicah in v Zabreznici. V tistem času ni bilo večjih požarov, zgorela je le ena baraka. V gasilskem domu na Senožetih na Jesenicah, kjer je sedež poklicnih gasilcev, so bili tudi topovi Teritorialne obrambe (TO).

Naslednje dni so se vrstili protesti občanov, zato sem sklicala izredno sejo izvršnega sveta. Miha Jazbinšek in njegovi so nas prepričevali, da ni nič nevarnega. Le ustna zagotovila, obljube, nič pisnega. In zato odločitev, naj se v sredo, 26. junija, sestane občinska skupščina. Razprava je bila burna, obtožujoča, kritična. Na dveh zborih je bil sprejet sklep, v njem pa zapisan rok, do katerega je treba odpeljati najbolj sporne sode, torej do 27. junija, ostale pa do 7. julija do 7. ure zjutraj. Miha Jazbinšek je obljubil, da je to mogoče storiti in da je časa zadosti. Po seji smo se odpravili na Trg Toneta Čufarja na Jesenicah, na slovesnost v počastitev osamosvojitve. Predsednik skupščine občine je zasadil lipo, zbrani smo vsaj za hip pozabili na težave in probleme. Skozi kar preveč tiho mesto sem se peš odpravila nazaj v službo. In potem domov. Tako kot vsak večer, sama v avtu po samotni, prazni cesti v hrib.

Naslednji dan, v četrtek, 27. junija 1991, tako kot vsako jutro, najprej pot v center za obveščanje, potem v štab TO. Bila sem dežurna. Potem pot proti Škofji Loki in vrnitev nazaj.

Prvi dan vojne na tem koncu Slovenije. Novice po radiu, poročila po zvezah, kurirji in sporočilo – kolona s tanki, oklepniki se bliža Jesenicam, dolini. Obilo dela z barikadami, s tisto na Soteski, pa tudi drugje po občini. Telefoni, ukazi, miličniki, teritorialci, zveza. Vsi so bili v akciji. Helikopterji dovažajo armadne vojake in zvezne miličnike. Dež, nizka oblačnost, v ljudeh pa strah, kaj šele bo. Marsikdo je prvič v življenju videl tanke. Tudi otroci. Skrbi in stiske so naraščale.

1 Odlagališče železarske jalovine.

Na Soteski se odpre kontrolna točka oziroma blokada. Kolona transporterjev, tankov in drugega zastraževalnega vozovja krene po ozki dolini proti njenemu koncu. Pred njimi pa turisti, zaradi katerih so blokado odprli. V vsakem, še tako nesrečnem dogodku je tudi kanček dobrega. Morda je bila sreča tudi v tem, da je Dimitrij Lokovšek – Loki to kolono srečal šele pri domu TVD Partizan na Jesenicah. Kdo ve, kaj bi storil z armbrustom², če bi bila informacija, zaradi katere je šel na pot, prava, in bi kolono pričakal na barikadi? Kot je dejal Janez Smole, bi se morda še dolgo vozili skozi Bled in morda tudi železniški promet proti Avstriji ne bi bil mogoč. Skozi okno spremljamo helikopterje. Kaj nosijo v svojih trebuhih? Kaj bo iz vsega tega? Okrog treh popoldne pride v skupščino predlog, da bi poskušali s pogajanjem vojake obdržati na stari cesti na Hrušici. Res se je tričlanska ekipa odpravila na Hrušico. Želeli smo poveljnika, a ga ni bilo. Pogovarjali pa smo se z utrujenim častnikom, ki je bil od 6. maja na nogah, ga prepričevali, mu pojasnjevali. V tistem sivem, deževnem popoldnevu, med tanki in oboroženimi vojaki je Anton utrujeno dejal: »Že prej, preden se je začelo, je bilo hudo. Prosim, pustite me na miru. Odgovoren sem za fante, da se jim kaj ne pripeti!« Ob tanku mlada fanta, eden s Tolminskega, drugi iz Bosne. Odpravili smo se nazaj v občinsko stavbo. Ob 16. uri se je začela seja družbenopolitičnega zbora občinske skupščine. Tema: odpadki. Tik pred sejo še prošnja, naj bi se pogovorili z vojaki tudi v Ratečah in na Korenskem sedlu. Seja burna in kritična, obtožujoča. Nad nami pa pritisk, kaj se dogaja zunaj. Veliko se je zgostilo v kratkem času. In potrebno je bilo ukrepati, premišljeno, z eno samo željo, narediti vse, da zavarujemo samostojnost države brez žrtev. Po seji so se »delegacije« spet odpravile na pot. S predsednikom občinske skupščine dr. Božidarjem Brudarjem in sekretarjem sekretariata za notranje zadeve Stanetom Smolejem smo šli v Radovljico, v vojašnico obmejnih graničarskih enot. Z majorjem Nikolo dolga razprava, pojasnjevanje razmer, razlogov, odločitev. Mrak se je spustil nad Radovljico, elektrike ni bilo, pogovor je tekkel v temi. Opravičil se je, ker ne more skuhati kave.

Poveljnika ni bilo, zato smo se kmalu odpravili nazaj na Hrušico. Na starem delu ceste so bili le vojaki, ki so ležali v blatu, naši in armadni, s puškami, uperjenimi na plato. Na platoju Karavanke je bilo mirno. Brez težav pridemo do stavbe mejne milice. Na mejnem platoju Karavanke so bili armadni vojaki z Bohinjske Bele, Radovljice, Vrhnike, miličniki iz zveznega sekretariata za notranje zadeve iz Srbije. Vstopimo in želimo poveljnika, a nas pozdravi Matjaž, komandir mejne

2 Nemški ročni netrajni minomet.

JLA na Hrušici, 27. junij 1991. Foto: Jaka Jeraša. Arhiv OZVVS Zgornja Gorenjska.

postaje milice, ki podpisuje zapisnik o oddaji prostorov. Noben njegov fant ni želel sodelovati z zveznimi miličniki. Ostali so le trije, Matjaž, Robert in Boštjan, da zaščitijo vse potrebno. Z Robertom se vidiva prvič, ne poznam ga. »Hvala za čestitko ob poroki,« pravi. Spomnim se, da je to sodelavkin mož, poročena sta le kratek čas. »Z Jano sva se želela osebno zahvaliti, no, zdaj pa kar tukaj!« Stisne me pri srcu. Takole začenjati novo življenjsko pot. Pride podpolkovnik Jauk. Visok, strumnega koraka, a nekam odsotnega pogleda. Pogovarjamo se, a ne brez prisotnosti zveznih miličnikov in Kontraobveščevalne službe (KOS). O tem, da je že dve desetletji tu, da pozna razmere, ljudi, ve, kaj hočemo v Sloveniji in da oni nikomur ne želijo ničesar hudega. »A tudi oficir sem,« pravi, »ki ima povelje in ga bom, po najboljši možni poti, da ne bo žrtev, izvršil.« Pred odhodom mu rečem: »Podpolkovnik, nikoli več ne bo tako, kot je bilo. Drugače bo. Kolo razvoja bo morda zaradi tega, kar počenjate tukaj, zastalo, se morda celo zavrtelo nazaj, a bo krenilo naprej. Zakaj tega ne doumete? Škoda bo, tudi žrtve, a razvoja ne boste zaustavili.« Vstane in gre. Oditi želimo tudi mi, a nas ne pustijo. Pravijo, da morajo naši izpustiti zvezne miličnike, ki so bili pri hokejski hali. Pogovarjamo se z Markom, iz tehnične službe zvezne milice. Na videz vljuden, za pravni red zagret 42-letnik, ki pa mu ni uspelo, da bi tako vztrajno, kot je pripovedoval nam, govoril tudi svojim. Svinjarija, ki so jo naredili in pustili na platoju, jim ni bila v čast, ne zveznim miličnikom ne armadnim vojakom ne ljudem. Oficir, bolj nizke rasti in mrkega pogleda, mi očitajoče reče: »Ali nimate moža in otrok, da ste tukaj?« Okrog pol enajstih zvečer zapustimo

plato. Matjaž pravi, da ne potrebuje ničesar. »Srečno,« mu zaželim. Rumenkasta svetloba nas v obupno deževnem večeru spremlja proti Jesenicam. Tam, nad Hrušico in v Mežakli, so bili teritorialci na položajih. Borut Kordež – Kugla in njegovi, v dežju in noči, ki so ji sledile dolge noči brez spanca. Noči, ki so se prebudile v nova jutra z vprašanjem: »Zakaj? Kako dolgo še? Čemu? Saj smo na svoji zemlji, nikomur ne želimo nič hudega.« Ko pridemo na Jesenice, zavijemo še v štab. Pogovor o tem, kako je bilo. Z vojaškega vidika res ni bilo najbolj pametno, da smo se odpravili v to osje gnezdo. A s človeškega je bilo koristno. Za ljudi, za spoznanje, kaj kdo reče, oblubi in kaj potem tudi stori.

Petek, 28. junija 1991. Dan, preživet v centru za obveščanje, sekretariatu za ljudsko obrambo in občinskem štabu TO. Tone, Cveto, Marijan, Brane, Tedi, Albinca, Marija, Vida, Beba in Simona, pa Dušan, Robert, Srečo, Tomaž, Janko, Dare, Joža in ostali. Dekleta in fantje, praktično noč in dan na delu, kratke ure počitka si morajo dobesedno ukrasti. Pogovori, dogovori, ukazi. Nekateri očitki iz Ljubljane, da je preveč mirno. Od tam prideta dva Janka (Janko Stušek in Janko Filipič, op. av.).

Za popoldne so napovedana pogajanja v konferenčni sobi. Poveljnik armadnih vojakov v občini, poveljnik TO (uradno zastopnik poveljnika 33. območnega štaba TO Radovljica), komandir jeseniške postaje milice in predsednik Skupščine občine Jesenice. Z novinarji sedimo v sosednjem prostoru in poslušamo poročila. Ob 17. uri in 10 minut završi. Dva Orla preletita stavbo skupščine. Čez nekaj trenutkov sporočilo – raketirala sta portalno stavbo predora Karavanke. Na srečo ni bilo večje škode.

Vstopim v konferenčno sobo in povem o letalih. Poveljnik armadnih vojakov pravi: »To ni bilo dogovorjeno. Grem gledat, kaj se dogaja!« In zapusti stavbo.

Takrat je na Hrušici prišlo tudi do obstreljevanja med vojaki JLA in teritorialci. Kolesar, ki se je peljal po magistralni cesti, je bil ranjen. Na srečo edina »žrtev«.

V soboto, 29. junija 1991, je bila kot običajno moja prva pot v center za obveščanje in štab. Nekako domače, prijazno se počutimo. Že nekaj dni delamo skupaj v tistih natrpanih, a po svoje varno prijetnih prostorih pod obronki najstarejšega dela mesta. Potem se odpravim v bolnišnico in obiščem kolesarja Bojana, tistega, ki je bil ranjen prejšnji dan. Ko pred bolnišnico pozdravim miličnika, ki opozarjata voznike, da je cesta proti Kranjski Gori polna barikad, predor Karavanke pa zaprt, se ustavita dva avtomobila z oznako Velike Britanije. Miličnika vljudno povesta, da ne morejo skozi predor v Avstrijo. Tedaj se vsuje ploha besed, žaljivk, groženj, obupa. Tri dni so že na poti, z majhnima

otrokoma, brez denarja, bencina. Komaj jim dopovem, da jim želimo varno pot domov, a jim predora pač ne moremo odpreti. Od nekod se pojavi Mičo in pravi, da jih lahko spremlja do Kranjske Gore. Britancem kupim bencin, prijazna fanta na Petrolovi črpalki pri jeseniški bolnišnici mi dovolita, da pokličem britanski konzulat v Zagreb. Čez čas, po pogovoru s sekretarjem na konzulatu, se pomirjeni odpeljejo proti Kranjski Gori. Opravičijo se.

Ko se vrnem, je bilo v štabu živahno. Po zvezah so se nadaljevala pogajanja s poveljnikom armadnih vojakov v občini, kje, kdaj bi se srečali in nadaljevali pogovore. Na platoju imajo namreč našega Janeza Koselja, pomočnika poveljnika območnega štaba TO, in ga ne izpustijo.

V nedeljo, 30. junija 1991, sem bila spet dežurna. Dopoldne pride teleks³, da se mora sestati izvršni svet v operativni sestavi. Hitro nam to uspe, nato pa še vrsta nalog, ki jih je treba izvršiti.

Šest minut čez poldne je padel prvi strel na platoju. Nekaj sicer kratkih, a za nepotrebno storjeno škodo predolгих minut. Plato je že več dni brez elektrike, vode, telefona.

Malo po tretji uri popoldne, ko gredo sodelavci domov, sva s predsednikom občinske skupščine v štabu. Začela naj bi se pogajanja. Končno so se dogovorili, da je najprimernejši kraj občinska stavba. Skozi okno vidim podpolkovnika Slobodana Lončarja in komandirja jeseniške postaje milice, ostale še čakamo. Pogajanja so se začela v konferenčni sobi poleg moje pisarne ob 18. uri. Prisotni smo bili: predstavnik JLA, poveljnik enot združene sestave podpolkovnik Josip Jauk, sicer povejnik 61. odseka obmejnih graničarskih enot v Radovljici, podpolkovnik Slobodan Lončar in predstavnik zveznega sekretariata za notranje zadeve Božidar Stojanović na eni strani ter predstavniki TO Republike Slovenije, milice in občine na drugi: poveljnik 33. območnega štaba TO Radovljica major Janez Smole, njegov pomočnik rezervni major Janko S. Stušek, komandir Postaje milice Jesenice Ludvik Zupančič, predsednik Skupščine občine Jesenice dr. Božidar Brudar in jaz kot predsednica izvršnega sveta.

Začel je Janez Smole: »Ta sestanek naj bi preprečil morijo, kot pred nekaj urami, ko smo z naše in nasprotne strani postavili pod vprašaj življenje fantov in patriotov, da bi dosegli tisto, kar si najbolj želijo.«

Dr. Božidar Brudar: »Apeliram na vašo vest, na pamet. Rezultati plebiscita so za nas obvezujoči.«

3 Sporočilo, poslano po ptt električni napravi za prenašanje tipkanih črk na daljavo.

Josip Jauk: »Mi se ne moremo izogniti dejstvom. Nalogo smo dobili. Z vso odgovornostjo smo jo v kratkem času in roku morali izpeljati. Prvi dan smo nalogo izpeljali, ustvarili pogoje za dogovarjanje. Prvi dan smo se oglasili na občini za možnost pogajanja, v petek popoldne. Med razgovorom je prišlo do letalskega napada, dobesedno me je presenetilo, od kod ta ukaz. Jaz ga nisem zahteval, niti nisem bil obveščen, da bi do njega lahko prišlo. Zaprošil sem, da grem na plato, da se stvari umirijo. Pripravljenost za oborožen spopad je bila velika. Ko smo bili pred izbruhom dodatnih spopadov, smo storili vse, da do spopadov ni prišlo. Kontakta z nadrejenim ni bilo, radia nismo poslušali, elektrike ni bilo. Ukaz je bil, da prvi ne smemo streljati. Ko je izstreljeno, se braniš. Pogoji, v katerih smo živeli, so prispevali k bojni pripravljenosti. Maščevanje, spopad. Štiri dni brez hrane, vode, elektrike, obupni življenjski pogoji. Enota je pripravljena, od vseh starešin in vojakov, da na neki način pride do dokončnega zaključka, zato pristanek na pogovor.«

Slobodan Lončar: »Zakaj sem tu? Kot pripadnik JLA sem sodeloval in pomagal, da se enota pripelje v ta kraj. Mene so določili, da pripeljem enoto, dvakrat smo imeli ovire. Ko sem prišel v Rateče, Podkoren, Kranjsko Goro, sem se odločil, ker sta mlada oficirja, da se uredi na najmanj boleč način. Delali smo z milico. Koordinacija je bila stalna, brez problemov.«

Božidar Stojanović: »Razgovor je brez zveze. Zaščititi smo morali meje, videli smo, da je med ljudmi veliko nezadovoljstvo. Z odločbo zveznega sekretariata sem postavljen za komandanta prehoda Karavanke. Z vojaškimi letali in helikopterjem smo prišli do Karavank. V navodilu za delo sta bila določena delo in pomoč obmejnemu miličnikom, vsi miličniki lahko ostanejo pod mojo komando, skupaj lahko delamo. Tej milici niso bili dani elementarni pogoji za delo. Vsi smo bili izven dogodkov. Edino, kar je pomembno Zveznemu sekretariatu za notranje zadeve, je, da se vrne v matično republiko. Tu nimamo kaj iskati. Nihče od nas ni o tem odločal. To so vsa dejstva.«

Dejala sem: »Ali ni žalostno, da po 46 letih bivanja v skupni državi nismo dosegli niti tega, da bi se brez prevajanja razumeli?« Oficirja JLA sta namreč zveznemu miličniku prevajala naše besede.

Janez Smole: »Prišli ste skupaj, bili ste v isti vlogi. Nihče se ne brani z malo pištolo. O premirju smo se že dogovorili ob prenehanju ognja. Druga naloga je umik, ki je enostaven, a tehnično zahteven.«

Josip Jauk: »Z današnjim dnem je postalo jasno marsikomu, tako vojakom kot meni. Koliko časa imamo na voljo, da se posvetujemo z nadrejeno komando?

Zvezna milica je danes uporabila orožje, lahko bi bili v kleti.«

Božidar Stojanović: »V skrajni obrambi smo to delali.«

Janko S. Stušek: »Če bi tudi naša milica streljala na mejah ... Dve uri časa za stik s komando imate, prenesite pogoje in se odločite, ostalo je stvar nadaljnjega pogovora. Veliko zaupanja v tem času ni več ostalo. Preverite pogoje, o tem se odločite sami, tudi za osebno odločitev gre. Če komanda spi, je ne potrebujete.«

Josip Jauk: »Osebna odločitev je zadnja stvar. Če odločitve ne bo, jo bom kot komandant sam sprejel in jo bom prevzel z vsemi posledicami, ki se jih zavedam v vseh razsežnostih.«

Ob 19.45 so odšli telefonirat v pisarno poleg pisarne predsednika Skupščine občine Jesenice. Telefoni brnijo, glasovi povišani. Pogovori so trajali več kot dve uri. Pogajanja so se nadaljevala ob 22.28.

Spet je začel Janez Smole: »Da vidimo vaše poglede na našo ponudbo. Odločitve so težke, neprijetne situacije, lahko so še težje.«

Najbolj sporen je bil čas začetka umika, saj je bilo treba pripadnikom JLA in zveznim miličnikom od Karavank do Rateč in Korenskega sedla povedati za dogovor, pripraviti orožje, nočni čas pa za to ni bil najprimernejši. Spet prekinitiv. Odidem zapisat dogovorjeno.

Ob 23.50 začne Janez Smole brati dogovor. Vmes popravljanje zapisanega glede stražnic, časa in podobno.

Okrog polnoči me pokliče Urška, Jaukova žena. Grem v svojo pisarno. Skrbi jo, prosi, naj naredimo tako, da bo za vse prav. Pomirim jo.

Ob 0.50 smo podpisali kar z mojo pisavo popravljen dogovor, kot bi se bali, da bi ponovno čakanje morda odložilo podpis.

Poslovimo se. V miličniškem avtu se oficirja in zvezni miličnik odpeljejo nazaj, na plato in v Rateče povedat starešinam in vojakom, kakšen je bil dogovor. Vprašamo se, ali jim jih bo uspelo prepričati, bodo vsi spoštovali ukaze, bo šlo vse mirno? A bojazen je bila odveč.

V nedeljo so se umaknili tudi z nekaterih karavl. Če ne bi bilo radioamaterjev in lovcev, ne bi šlo tako lahko. Ko smo se malo po eni uri zjutraj zbrali v štabu, je bilo čutiti olajšanje, tudi Janez se je vrnil s platoja. Pa ni bil edini zajet. Pred njim je tam bil Anton Dremelj. A brezskrbnosti ni bilo. Predolg dan je bil pred nami in noč je bila nemirna. Sredi noči se odpeljem domov. Utrujena, a zadovoljna, da smo se zmogli poslušati in dogovoriti.

Čudovit sončen ponedeljek. Bil je 1. julij. Kljub dogovoru umik s platoja ni

potekal po načrtu. Zatikalo se je. Ob 12. uri se s komandirjem postaje milice Ludvikom odpeljeva proti Hrušici. Pod streho častitljivo stare hiše smo skupaj z nekaterimi komandirjevimi sodelavci, daljnogledom in prek zvez spremljali umik. Minute so se vlekli kot dnevi. Tanka sta bila na mestu, kot je bilo dogovorjeno. Samohodka in orožje tudi. A potem kot zakleto. »Vodovodar«, ki bi moral odpreti vodo, je zašel. Prav tako voznik avtobusa in tudi na drugi avtobus je bilo treba predolgo čakati. Minute so se vlekli v neskončnost. Kaj, če komu popustijo živci, na naši ali drugi strani? Če kdo ne bo spoštoval povelja? Borut in Loki sta na naši strani prevzela težko nalogo. Sama z vojaki JLA in zveznimi miličniki. Ob pol štirih popoldne je kolona krenila s platoja. Oddahnili smo si. Zdaj sta bila na vrsti še Rateče in Korensko sedlo. Tudi tam je šlo brez večjih težav, čeprav razburljivih dogodkov ni manjkalo. Malo po deseti uri zvečer je kolona iz Rateč in Korenskega sedla krenila proti Radovljici. In potem še karavle.

Z Ludvikom se odpeljeva na plato. Pravo razdejanje. Razbito, umazano, prestreljeno. »Za zjokati,« pravi Matjaž. Povsod orožje, tulci streliva. Vsi objekti so bili poškodovani. Nedaleč stran snamemo jugoslovansko in izobesimo slovensko zastavo. Cariniki iz jeseniške carinarnice z upravnikom Miho so že tu. Fantje iz kriminalistične službe opravljajo svoje delo. Pregledujejo, ali je kje kaj minirano, popisujejo škodo. Preizkusim faks in pošljem našim na sekretariat za ljudsko obrambo sporočilo in zahvalo. Dekleta in fantje, tako v milici, teritorialni obrambi kot na našem sekretariatu, so se dobro držali. Pa številni drugi, katerih vlogo smo spoznali šele pozneje.

Torek, 2. julija 1991. Olajšanje, zvezni vojaki in miličniki so zapustili občino Jesenice, čeprav bitka še zdavnaj ni bila končana. Častniki JLA so prestopali v TO, najprej tisti iz Rateč, Korenskega sedla in platoja Karavanke. Od podpisnikov jeseniškega Dogovora o umiku je prestopil le eden. V štabu nekaj novih obrazov, teritorialci zamenjujejo tiste, ki so najhujše dneve preživeli na položajih. Popuščanja napetosti ni čutiti le na Jesenicah, ampak tudi drugje v občini. V Ratečah, kjer je bilo v tistih dneh 133 vojakov, tank, oklepnika, pragi, streliva za več dni bojov. In vas preblizu, ogroženih preveč ljudi, med vojaki pa tudi veliko takih, ki bi radi streljali. A so se tudi tam pogajali. Na platoju Karavanke je bilo več kot 200 vojakov JLA in zveznih miličnikov, dva tanka in Hrušica preveč blizu. Drugje v Sloveniji so takrat še trajali boji. Ta del Slovenije pa je bil »spet svoboden«. Bilo je zadosti modrosti na tej in oni strani, za pogovor, dogovor in uresničitev tega.

Spomini

Bili so nepozabni, kruti, neponovljivo pretresljivi dnevi. Tega se morda bolj zavedamo tisti, ki smo bili neposredno udeleženi, za veliko večino je bila to le »kratka vojna«. Bila je preizkušnja tudi za otroke. Tudi moja. Ni jima bilo lahko, četudi sta bili doma na varnem. Skrbelo ju je, tako kot ostale domače. Komaj sem jih videla v tistih dneh, saj je bila skrb, da preprečimo prelivanje krvi in ohranimo samostojnost komaj rojene države, v ospredju. A lahko bi bilo tudi drugače. Če bi tovor s posebnimi odpadki na haldi železarne zagorel, če bi letala odvrгла 28. junija bombe na stolpnice v mestu, če bi tanka na platoju začela z napadom na naselje Belo polje, če bi streljali na Rateče, če ... Večkrat pomislim na to, kaj bi lahko bilo. A še danes cenim, da ni bilo smrtnih žrtev in večje materialne škode. In tisti, ki smo tedaj skupaj sodelovali in delali, smo ostali v stikih vsa ta desetletja.

Preteklosti se ne dá spremeniti, lahko pa se kaj naučimo iz nje. Smo se v tej prelepi Sloveniji, edini domovini, ki jo imamo, iz preteklih dni, za jutri in pojutrišnjem, česa naučili? Izkušnja, pravijo, ni tisto, kar se ti zgodi, ampak tisto, kar z njo narediš.

Skoraj tri desetletja imamo svojo državo. Spomini ostajajo, tudi bledijo, dobivajo novo podobo in obraze. Tiste dni si je vsak zapomnil po svoje. Vsakdo od nas ima svoj pogled na tiste dni, svojo izkušnjo. Spomin na tisti čas je lahko tudi drugačen, saj je vojno doživljal vsak na svoj način in si zapomnil druge podrobnosti. Dnevi imajo lahko drugačne odtenke in obraze. Morda bo tudi tu zapisano spodbudilo nova pričevanja. Preveč dragocen je bil tisti čas in veliko ljudi je v njem pustilo svoje sledi. Zato hvala vsem, ki ste, imenovani in neimenovani, skupaj sooblikovali, branili ter utrjevali samostojnost Slovenije. Leta 1991 so v boju za ohranitev samostojnosti nove slovenske države tudi umirali: pripadniki TO, milice, civilisti. Tudi na Gorenjskem. Njihova izguba nas zavezuje. Pomagali so braniti samostojnost mlade države, a je nimajo priložnosti graditi. Mi pa imamo priložnost graditi jo z delom, ustvarjalnostjo, znanjem, prijaznimi odnosi med ljudmi in spoštovanjem različnosti, da bo Slovenija prijazen dom Človeku, saj, kot je zapisal Ernest Hemingway, noben človek ni otok sam zase. Izkoristimo to priložnost in bodimo ponosni na ljudi, ki so se tudi v občini Jesenice izkazali s pogumom in modrostjo. Da bi tu radi živeli in lahko delali.